

Durkin, Philip: **The Oxford Guide to Etymology**. Oxford: Oxford University Press 2009. ISBN: 978-0-19-923651-0.

V českém, potažmo slovanském prostředí platí zřejmě za nejlepší příručku poskytující základní vhled do problematiky etymologie kniha vzešlá z brněnského etymologického centra: v roce 1981 vydali Adolf Erhart a Radoslav Večerka *Úvod do etymologie*, který se pak po pětadvaceti letech dočkal v roce 2006 nového, zčásti přepracovaného vydání pod názvem *K pramenům slov. Uvedení do etymologie*, na němž se dále podílely pracovnice etymologického oddělení ÚJČ AV ČR Eva Havlová, Ilona Janyšková a Helena Karlíková. Jako pendant k tomuto dílu můžeme vnímat loni vydanou knihu *The Oxford Guide to Etymology*. Snad právě z porovnání obou knih může čtenáři lépe vyplynout jejich význam.

Obě knihy se zabývají stejným tématem a mají vlastně týž cíl: podat zájemci základní poučení o dané problematice a nasměrovat ho případně k dalšímu studiu. Některé z cest, které si k tomu obě knihy volí, jsou společné, někdy však kráčejí po vlastních stezkách. Především rozdíly jsou přitom zjevně dány celkovým pracovním ukotvením autorů: brněnští pracovníci jsou slavistvé účastníci se práce na *Etymologickém slovníku jazyka staroslověnského*, Durkin působí jako etymolog v projektu *Oxford English Dictionary*, největším historickém slovníku angličtiny. Odtud plynou jednak rozdíly materiálové – příklady různých jevů se podávají především z češtiny a slovanských jazyků v prvním případě, zejména z angličtiny a germánských jazyků v druhém případě – jednak i zajímavé rozdíly v míře pozornosti, která je věnována různým aspektům etymologické práce a různým jazykovým jevům.

Nejzjevnějším rozdílem je patrně různý důraz na problematiku výpůjček. Zatímco brněnská příručka se v tomto ohledu spokojuje s asi desítkou stran zaplněných spíše jen zajímavými příklady, Durkin jí věnoval ve své knize celé dvě kapitoly, v nichž podal osobitě třídění druhů výpůjček a mechanismů přejímání, probral známou diskusi *Lehnwörter* v. *Fremdwörter*, prodiskutoval podrobně otázku motivace k přejetí aj.

Hlavním kladem Durkinovy knihy odlišujícím ji od té brněnské je především zasazení některých tradičních etymologických témat do kontextu novějších lingvistických disciplín. Tak tematiku přejímání spojuje s kontaktologií (zabývá se kupříkladu i tzv. *language shift*, tj. fenoménem, kdy jsou některá slova zanikajícího jazyka přenesena do jiného jazyka, který si mluvčí onoho zanikajícího jazyka zvolí jako svůj nový jazyk) a sociolingvistikou (například otázka, zda lze *code-switching* chápat jako předstupeň přejetí, resp. co je vlastně možno brát za první doklad přejetí cizího slova do jazyka); kapitola o sémantických změnách zase obsahuje zajímavé přesahy do gramatikalizační teorie a kognitivní lingvistiky a psycholingvistiky.

Na druhou stranu Durkinova kniha postrádá výklad řady jevů důležitých v etymologickém zkoumání, například zcela schází výklad o problematice jazykového tabu. Na rozdíl od brněnské knihy také chybí pojednání o dějinách etymologie jako disciplíny. A jako citelný nedostatek se jeví i absence konkrétnějšího ukázání práce s etymologickými slovníky, jejich třídění a konec konců dosti omezený, velmi výběrový a tematicky nevyvážený seznam etymologické literatury vůbec.

Zajímavé je porovnat i ty části obou knih, které se tematicky překrývají. Příkladem za všechny budiž analogický výklad o etymologizování expresivních a onomatopoických slov. V českém, resp. slovanském prostředí spadá toto téma do oblasti, kterou František Kopečný vymezil a osobitě zkoumal jako tzv. *elementární příbuznost*. V anglosaském světě tomu více či méně odpovídá problematika tzv. „*phonaesthesia*“ a Durkinem uváděná literatura k ní je v našem prostředí patrně málo známá, ač by mohla být velmi přínosná.

Hned v úvodu své knihy napsal Durkin slova, která mohou toho, kdo se chce stát etymologem, snad až vylekat, a toho, kdo se jím již cítí být, i potěšit: dobrý etymolog musí disponovat poměrně rozsáhlými znalostmi z nejrůznějších disciplín jazykovědných (fonologie, morfologie, syntax, lexikální sémantika) i jiných (historie, etnologie, archeologie). Jistě právě v tomto širokém rozpětí

spočívá lesk a bída etymologie. Každou knihu, která bude zasvěceně zpřístupňovat principy etymologické práce, lze proto jen vítat.

Příspěvek vznikl v rámci projektu MŠMT ČR LC546.

Vít Boček
vitbocek@gmail.com

Birk, Elisabeth – Schneider, Jan Georg (Hg.): Philosophie der Schrift. Tübingen: Max Niemeyer Verlag 2009. ISBN: 978-3-484-31285-2.

Recenzovaná kniha je sborníkem textů k počtě Christiana Stettera, profesora působícího v současné době na univerzitě v Cáchách. Stetter je znám jako autor publikací především k tématu filozofie jazyka a sémiotiky, zabývá se obzvláště dílem Wilhelma von Humboldta a Ludwiga Wittgensteina, dále též dílem Kantovým, Herderovým a de Saussureovým. Specifickým Stetterovým přínosem je to, že uvedené velikány rozvíjí v oblasti, kde bychom to možná nečekali, totiž v bádání o psaném jazyce. Sumárně vydal výsledky svého zkoumání v knize (Stetter 1997), která se pak stala základním inspiračním zdrojem pro plejádu jeho žáků. Ti se nyní sešli, aby svého mistra potěšili novými texty, které na jeho práci dále navazují.

Všech třináct textů se zabývá poměrem mluveného a psaného jazyka, přičemž škála otázek a vlastně i disciplín majících vztah k tomuto zastřešujícímu tématu je velmi široká. Najdeme zde studie spíše sociolingvistické (Fehrmann & Linz, Klein), translátologické (Schneider), z filosofie jazyka (Villers, Jäger) či teorie didaktiky jazyka (Bremerich-Vos) a další. Na tomto místě však pouze zmiňme tři témata, která mohou při četbě knihy vyvstat na mysli čtenáři zakotvenému v tradicích české lingvistiky.

První a asi nejzajímavější věcí je otázka, jaký je vztah Stettera a jeho následovníků k teorii psaného jazyka vypracované Josefem Vachkem (souhrn textů viz Vachek 1989). Snad by bylo dobré oba přístupy porovnat, přičemž získaná zjištění by se mohla týkat i toho asi nejdůležitějšího, co nás obvykle ke srovnávání různých teorií vede, totiž explikativní síly té či oné teorie. Ve Vachkově případě by právě srovnání s jinou teorií bylo obzvláště přínosné, protože v poslední době se objevují texty, stavějící se k jeho postulátům o vztahu psaného a mluveného jazyka spíše skepticky až kriticky (Chromý 2006, Adam 2009).

Druhá otázka se týká typologie. Je až notoricky známo, že podle Wilhelma von Humboldta je konkrétní jazyk podstatným činitelem určujícím vnímání světa člověkem, čili různé typy jazyků vedou také k různému pohledu na svět. Méně známé už je, že tuto myšlenku uplatňoval Humboldt i v pohledu na různé druhy písmových systémů (srov. třeba Humboldt 1824). Stetter tento přístup osobitě rozvinul a zasadil do kontextu moderních, ba postmoderních přístupů k jazyku. O míře platnosti této teze či její nebezpečnosti si může každý myslet svoje, dodejme však, že sympatický se nám zdá výklad pražské typologie, podle kterého není třeba nutně spojovat různé druhy písem s mimojazykovými kategoriemi, jako je myšlení, ale spíše je lépe se držet vnitrojazykových vysvětlení: vzhledem ke způsobu výstavby jazykových znaků budou izolační a polysyntetický jazykový typ logicky preferovat ideografické písmo, aglutinační typ písmo slabičné a flexivní i introflexivní typ písmo hláskové (srov. o tom Výkypěl 2006, 24 s další literaturou).

Poslední zmínku věnujme vztahu lingvistiky a typografie. Pokusil jsem se ukázat jinde (Boček 2009), že mezi oběma disciplínami lze najít překvapivé paralely. K jedné další nás přivádí příspěvek Sonji Häffner z recenzovaného sborníku, týkající se hledání korelace mezi jazykovými jednotkami či jevy a elementy písma. Häffner to ukazuje na příkladu japonského kanji, u něhož například jednotlivé tzv. radikály ve znaku mohou být považovány za koreláty morfémů. K tomu můžeme dodat, že taková pozorování nemusíme omezovat na specifický problém japonského písma. I v ty-